

Var Elise Ahlefeldt identisk med Johanne Zimmermann?

Et par randbemærkninger til Rolf Dorsets *Paradisbarnet - en bog om H.C. Andersens herkomst*

afforskningsstipendiat Kirsten Dreyer

I 1987 fremsatte historikeren Jens Jørgensen i *H.C. Andersen. En sand myte* under stor medieopmærksomhed den opsigtsvækkende påstand, at eventyrdigteren var søn af den senere Christian VIII og komtesse Elise Ahlefeldt fra Tranekær på Langeland. Det skete imidlertid på et særdeles løst grundlag, uden at forfatteren havde udøvet selv den mest elementære kildekritik. De etablerede Andersenforskere protesterede da også øjeblikkeligt og gjorde sig ihærdige anstrengelser for at gendrive Jens Jørgensen, der svarede igen med at love yderligere dokumentation for sin påstand. Dette er dog aldrig sket og turde i sig selv være tilstrækkeligt bevis på påstandens manglende holdbarhed.

I 2004 genåbnede kritikeren og litteraten Rolf Dorset diskussionen med *Paradisbarnet - en bog om H.C. Andersens herkomst*, uden at det på nogen måde vakte tilsvarende sensation. Da bogen blev udgivet med støtte fra Augustinus Fonden, var den i øvrigt forlenet med en vis videnskabelig autoritet, idet man ikke ville formode, at en af de store fonde ville give økonomisk støtte til et værk, der var bygget på hypoteser. Rolf Dorset valgte da også en række andre argumenter end Jens Jørgensen i sin bevisførelse, men man behøver ikke at læse længe, før det står klart, at forfatterens påstande og argumenter er lige så hypotetiske og luftige som forgængerens, og at Dorset har overset de

mest elementære kendsgerninger og kilder. Det hedder således s. 111, at der kun er bevaret syv breve fra H.C. Andersens moder Anne Marie Andersdatter til sønnen. Tallet er faktisk fireogtyve, der tilmed alle er publiceret i Svend Larsens *H.C. Andersens Moder. En Brevsamling*, der udkom i Odense 1947. At Dorset ikke har kendt denne brevsamling er selvfølgelig klart, og det er heller ikke svært at gennemskue, hvorfor Rolf Dorset er nået frem til tallet syv. I C.St. A. Bille og Nik. Bøghs *Breve til Hans Christian Andersen* (1877) er det netop dette antal breve fra Andersens moder, der er medtaget. Et simpelt opslag i Aage Jørgensens *H.C. Andersen-litteraturen 1875-1968*, der er et uundværligt arbejdsredskab for enhver Andersenforsker, ville imidlertid automatisk have ledt frem til brevsamlingen.

Værre bliver det dog, når en kilde misbruges for at få en teori til at passe med egne ønsker og tanker. Under sit ophold i Berlin i december 1845 fortæller Andersens dagbog, at han var meget sammen med den unge officer Edmund von Beaulieu-Marconnay, som han kendte fra sit besøg i Oldenburg, hvor faderen Wilhelm Ernst von Beaulieu-Marconnay var statsminister. Fra Berlin fortsatte Andersen til Weimar, hvor han bl.a. omgikkes endnu en Beaulieu-Marconnay, nemlig Edmunds broder Carl Olivier, der var gehejmerefendar i Weimar. Og 14. januar hedder det så i Andersens dagbog: "Besøgt Fru Ahlefeldt der sagde at x ikke gjorde noget for Nogen, ikke gav de fattige Penge, hun, som xx stillede mig E i et Lys, der gjorde mig trist"¹. At fru Ahlefeldt ikke er identisk med Elise Ahlefeldt, der var bosat i Tyskland, gør Rolf Dorset, der netop citerer dette dagbogsnotat s. 154, med det samme klart. Der er i stedet tale om Charlotte Elisabeth Sophie Wilhelmine von Ahlefeldt, født von Seebach, der

Tranekær Slot på Langeland, Elise Ahlefeldts Barndomshjem (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

48

var gift med holsteneren Johan Rudolph Ahlefeldt (1775-1848). Problemet er heller ikke hende eller x og xx, men derimod identiteten af "E". Rolf Dorset skriver derfor: "En Ahlefeldt som omtaler en "E", det er i sig selv interessant. Mindre interessant bliver det ikke ved, at Andersen endog i sin dagbog mener at måtte skjule de pågældendes identitet ved at benytte "x"-er i stedet for navne"². "E" er tydeligvis identisk med Elise Ahlefeldt i Dorsets optik, og med støtte i sidstnævntes biograf F. Ahlefeldt Laurvig, der fortæller, at Elise sluttede sig meget nøje til sine holstenske slægtninge, konkluderer han: "Intet har været mere nærliggende for Andersen end at tale med Charlotte Ahlefeldt om "E", da han kom til Weimar så kort tid efter det intense sam-vær"³. Den sidste bemærkning om det intense samvær, der refererer til Andersens ophold i Berlin, skal jeg vende tilbage til om et øjeblik. Her

skal blot konstateres, at Rolf Dorset uden tøven identificerer "E" med Elise Ahlefeldt. Men tager man den trykte dagbog vil man se, at udgiveren Helga Vang Lauridsen netop har en fodnote, der fortæller, at "E" er Edmund von Beaulieu-Marconnay. Selv om man kan spørge, hvilket bevis udgiveren har for denne identifikation, er det karakteristisk, at Rolf Dorset fuldstændig undlader at nævne endsige tage stilling til denne note, som unægtelig anfægter hans egen påstand. At den ene som den anden identifikation måske kunne være lige sandsynlig, burde imidlertid ikke have afholdt ham som litteraturhistoriker fra at nævne tvivlen, hvis man skulle tage hans teori seriøst.

Men hvorfor undlader Rolf Dorset at nævne den mulige identifikation af "E" som den unge Beaulieu-Marconnay. Svaret ligger indirekte i henvisningen til "det intense samvær" og identifikationen af Elise

Elise Ahlefeldt (1790-1855) var datter af den teater- og musikglade grev Frederik Ahlefeldt-Laurvigen til Tranekær. Efter at hun i 1807 havde fået en datter, Adolphine, udenfor ægteskab, kom hun i 1813 til Tyskland, hvor hun giftede sig med friskareføreren Adolf von Lützow, som hun fulgte på slagmarken. Senere levede hun i en årrække i et papirløst ægteskab med forfatteren Karl Immermann i Düsseldorf, inden hun i 1840 slog sig ned i Berlin, hvor hendes hjem blev samlingssted for kunstnere og intellektuelle. H.C. Andersen havde aldrig forbindelse med hende. Portræt af ukendt kunstner ca. 1816. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Ahlefeldt med Johanne Zimmermann, som Andersen jævnligt besøgte under sit ophold i Berlin. Denne identificering er nemlig en af de grundlæggende hypoteser i Rolf Dorsets hele møjsommeligt opbyggede teori eller om man vil - korthus. S. 148 hedder det således efter en omtale af Andersens relationer til Christian VIII herunder besøget på Føhr i 1844: "Kontakterne mellem Andersen og hans biologiske far [*dvs. Christian VIII*] er talrige og vel dokumenterede. Moren derimod er der ikke ringeste spor af, hverken i dagbøger eller breve. I registrene til de forskellige samlinger myldrer det med Ahlefeldt'er, som var en vidt forgrenet indflydelsesrig og slægt, men ikke en eneste gang optræder navnet Elise Ahlefeldt. Konklusion: ingen forbindelse overhovedet". Men ifølge Dorset var der nu alligevel en forbindelse: "De brevvekslede, de mødtes. Hun omtales flere gange i dagbøgerne og almanakken, en enkelt gang i et brev, blot ikke under eget navn. Men det er hende. Navnet er Zimmermann, Fru Zimmermann"⁴. Som kildebelæg citerer Rolf Dorset samvittighedsfuldt alle omtaler af hende hos Andersen. Det drejer sig om Almanakken 29.7.1844 og 27.4.1845 samt Dagbogen 22.12., 24.12., 28.12., 29.12.1845 og 6.1.1846. Desuden refererer han til, at Almanakken jævnsides med Dagbogen omtaler besøgene 24.12., 29.12. og 6.1. Endelig dukker hun op i et brev til Jonas Collin 6.1.1846, hvor Andersen fortæller, at han har drukket hendes skål hos fru Zimmermann.

I første omgang konkluderer Rolf Dorset: "Taget på ordet lyder det hele tilføreligt og temmelig kedsommeligt. Ikke noget af hefte sig ved, så meget mindre som kontakten, der ligner så mange af de andre mangfoldige bekendtskaber, Andersen gjorde i udlandet, ebber ud med det lange julebesøg i Berlin"⁵. Men som formulerin-

gen indikerer, er der et men. Man kan ifølge Dorset nemlig undre sig over, at Andersen ifølge dagsnotatet 22.12.1845 skriver: "Hos Fru Zimmermann hvor jeg fik mit Brev til Hertugen af Oldenborg oversat"⁶, et notat han i øvrigt læser som udtryk for, at det er fru Zimmermann, der oversætter brevet, hvad bemærkningen strengt taget ikke siger noget om. Men "der var trods alt ganske mange tyskere, som på den tid kunne dansk, så derfor behøver hun ikke at være dansker, og slet ikke at være identisk med Elise Ahlefeldt"⁷. Men det er hun ifølge Rolf Dorset, og den, som fandt ud af det, var det 20. århundredes store Andersenforsker H. Topsøe-Jensen. Beviset finder Dorset i personregistret til Dagbøgerne⁸, hvor man læser: "Zimmermann, Johanne, Frue, Berlin 1845-46". Da fru Zimmermann ikke på noget tidspunkt nævnes ved fornavn i hverken Almanakken, Dagbogen eller i det omtalte brev til Collin, er det altså lykkedes Topsøe-Jensen at identificere hende, hvad der i øvrigt får Rolf Dorset til fuldstændig korrekt at bemærke ikke er spor mystisk, "for hans evne til, på det spinkleste grundlag, at opspore mennesker i ind- og udland var legendarisk"⁹. Men han finder alligevel, at der er et stænk af mystik over oplysningen, for kendte Topsøe-Jensen fru Zimmermanns fornavn "burde han let have kunnet finde frem til hendes data, men i modsætning til sædvane er der ikke knyttet årstal til hendes navn"¹⁰. Hertil kan enhver hyppig bruger af Dagbøgenes personregister dog indvende, at der trods alt er adskillige personer selv blandt danskere såsom fx tjenestefolkene på herregårdene, der hverken er forsynet med årstal endsige efternavne. Så let er det heller ikke altid at finde en person!

Mystikken breder sig, stadig ifølge Dorset, når man går til Topsøe-Jensens kommentar til det sted i brevet til Jonas

Prins Christian (VIII) Frederik (1786- (1839)-1848).

Omkring 1920 bredte den an- tagelse sig i Tyskland, at han og Elise Ahlefeldt havde indgået et hemmeligt ægteskab, der senere blev opløst, og datteren Adolp- hine skulle være frugt af for- holdet. Jens Jørgensen og Rolf Dorset mener, at også H.C. An- dersens var barn af parret. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Collin 6.1.1846, hvor Andersen omtaler fru Zimmermann. Her hedder det nemlig: “[*Fru Zimmermann*] Hvem denne Dame var, kan Udg. beklageligvis ikke oplyse; hendes Hjem var det Sted, hvor A. hyppigst kom i Berlin”, hvorpå kommentaren henviser til besøgene 29.7.1844, 22.12., 24.12., 29.12.1845 og 6.1.1846¹¹. Modsigelsen mellem Dagbogs- registret og brevkomentaren får Rolf Dorset til på lidet diplomatisk vis at konkludere: “Topsøe-Jensen skriver ikke, at han ikke har kunnet spore, “hvem denne dame er”, han skriver udtrykkeligt, at han ikke kan “oplyse”, hvem hun er. Ikke desto mindre

kender han hendes fornavn. Topsø [*sic*], den gamle ræv, har simpelthen lagt et spor ud. At ingen hidtil har fået færtten af det, kan man så beklage på hans vegne. Sporet fører nemlig direkte til Elise Ahlefeldt¹². Forklaringen er ifølge Dorset den enkle, at “Zimmermann var det kodenavn, Collin og Andersen blev enige om” fordi Zimmermann er “et så udbredt tysk navn, at det er lettere at finde nålen i høstakken end en Zimmermann i Tyskland”¹³. At Rolf Dorset et par sider tidligere har påpeget, at det uden videre måtte være muligt at finde fru Zimmermanns data, når Topsøe-Jensen

H.C. Andersen (1805-75 var meget optaget af forløberen for fotografiet, daguerreotypiets opfindelse i 1839, og lod sig i 1843 første gang daguerreotypere. Billedet er ikke bevaret, men i 1846 eller 1847 sad han igen model til et daguerreotypi, der er det første virkelighedstro portræt af ham (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

H.C. Andersens formodede fødested i Hans Jensens Stræde i Odense. Fotografi fra ca. 1868.

havde hendes fornavn, skal her blot nævnes en passant! Navnet Zimmermann var desuden valgt, fordi Elise Ahlefeldt gennem 15 år levede papirløst sammen med den dengang meget kendte tyske forfatter Karl Immermann. Og endelig er fornavnet, “som er Topsøe-Jensens opfindelse”, hentet fra Immermanns roman *Die Epigonen* fra 1836, hvor han har portrætteret Elise Ahlefeldt under navnet Johanna.

Rolf Dorsets argumentation er unægtelig imponerende og umiddelbart overbevisende, for det er selvfølgelig mærkeligt, hvor Topsøe har fornavnet fra, når hun intetsteds omtales ved dette. Men der er et meget væsentligt men i hele denne konstruktion. For det første var navnet prædikantet “den gamle ræv” nok det sidste, Ander-

senforskerne vil hæfte på H. Topsøe-Jensen, der modsat fx Hans Brix var yderst forsigtig, når det gjaldt teorier og tolkninger, der ikke umiddelbart kunne bevises. For det andet får man det indtryk ved læsningen af *Paradisbarnet*, at Topsøe-Jensen i 1948 var uvidende om fru Zimmermanns fornavn, men kom på sporet af det i de mellemliggende år inden udgivelsen af registret til Dagbøgerne. Det er imidlertid ikke tilfældet. Ved opslag i personregistret til Collinbrevene læser man: “Zimmermann, Johanne, Frue, Berlin”¹⁴.

Topsøe-Jensen vidste altså fornavnet allerede i 1948, men hvorfra? Svaret kan findes ved et ganske elementært opslag i kataloget til Holger Laage-Petersens Samling, som blev indlemmet i Det Kongelige

Bibliotek i 1954, men allerede inden gresser Laage-Petersens død i 1949 var flittigt benyttet af Andersenforskerne. Blandt de 424 originalbreve fra Andersens hånd, som rummes i denne samling, støder man som nr. 91 på et brev med udskriften "Wohlgeboren Frau Johanne Zimmermann, Behrenstrasse 56 1 Trep in *Berlin*". Brevet, der er på tysk, er dateret 24.5.1845 og vidner absolut ikke om noget meget nært forhold mellem afsender og adressat, der blot tangerer, at det var en søn, der skriver til sin moder. Andersen tiltaler hende "Liebe Frau von Zimmermann" og beder hende tilgive, at han ikke har skrevet efter at have modtaget to breve og et billede fra hende. Desuden anbefaler han hende sin unge ven, forfatteren Adolph von der Recke og fortæller, at han i sommerens løb planlægger et besøg hos hertugparret af Augustenborg.

Noter

- 1 (H.C. Andersens Dagbøger. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af Kåre Olsen og H. Topsøe-Jensen, III 1974,45).
- 2 (155)
- 3 (ib.)
- 4 (149)
- 5 (150)
- 6 (Dagbøger III 29)
- 7 (150)
- 8 (1977, 788)

Han slutter endelig af med at skrive, at han samtidig sender hende Fritz Petits tyske oversættelse af eventyrene, som han ikke er tilfreds med.

Johanne Zimmermann var med andre ord hverken et dæknavn for Elise Ahlefeldt, som 1843ff. i øvrigt boede Potsdamerstrasse 38¹⁵ eller H.C. Andersens moder, men netop et af de "mangfoldige bekendtskaber, Andersen gjorde i udlandet", som Rolf Dorset umiddelbart fandt så almindelige.

Konklusionen må være, at indtil vi får et håndfast bevis på Andersens kongelige herkomst i form af fx en dna-analyse af hans hår sammenlignet med Christian VIII's og Elise Ahlefeldts, må vi nøjes med at konkludere, at han var søn af Anne Marie Andersdatter og Hans Andersen. Men det er vel også ret så eventyrlig en historie!

- 9 (151)
- 10 (ib.)
- 11 ("H.C. Andersens Brevveksling med Jonas Collin den Ældre og andre Medlemmer af Det Collinske Hus" III, 1948, 165)
- 12 (151f.)
- 13 (153)
- 14 (III 443)
- 15 (F. Ahlefeldt-Laurvig: "Elise Ahlefeldt's Historie", 1923,257ff.)